

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

402 ספרות מאגרות תש"ס ח' ספרות 6' יוני 2009

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: כל יהודי ותפקידו היחודי

בנימין: האבן ישפה, צבע הדגל היה מורכב מכל צבעי השבטים גם יחד ועליו נרקם זאב לסמל את הפסוק "בנימין זאב יטרף".

המדרש (במדב"ר ב', ד) אומר: הדא הוא דכתיב (שיר השירים ו') 'מי זאת הנשקפה וגו' קדושים וגדולים היו ישראל בדגליהם, וכל האומות מסתכלין בהם ותמהין ואומרים 'מי זאת הנשקפה וגו'. אומרים להם האומות 'שובי שובי השולמית' הדבקו לנו, בואו אצלנו ואנו עושין אתכם שלטונים הגמונים דוכסין אפרכין אסטרטליטין. 'שובי שובי ונחזה בך' ואין נחזה אלא שררה שכן אמר יתרו למשה (שמות י"ט) 'ואתה תחזה וגו' 'שובי שובי ונחזה בך'. וישראל אומר 'מה תחזו בשולמית' מה גדולה אתם נותנים לנו שמא 'ממחולת המחנים', שמא יכולים אתם לעשות לנו כגדולה, שעשה האלהים במדבר, 'דגל מחנה יהודה', 'דגל מחנה ראובן', 'דגל מחנה דן', 'דגל מחנה אפרים', יכולים אתם לעשות לנו כך.

תשובתם של ישראל תמוהה, לכאורה. וכי הגויים אינם יכולים לעשות דגלים?

מובן, אם כן, שאין הכוונה לסיפור הטכני מסביב למשכן, אלא למשהו עליון יותר.

ונראה לומר כי הדגל השונה בכל שבט ושבט, בא להורות, כי שונה התפקיד של כל שבט ושבט, ולכל שבט יש את התפקיד המיוחד שלו.

הדוגמא הידועה, שבט יששכר נועד לשבת וללמוד תורה כל היום, בשעה ששבט זבולון היה יוצא לעבוד והיה תומך ומכלכל את שבט יששכר. ועל כך ברכם משה רבנו: "שִׁמְחָה זְבוּלֹן בְּצִאֲתָךְ וְיִשְׁשַׁכֵּר בְּאֶהְלִיךָ". ולכן בדגלו של זבולון היה ציור של ספינה.

לגוי אין דגל, כי הוא הולך בתלם, מי שאבא שלו עשה הוא עושה מה שאחיו הגדול עשה הוא עושה, אבל אצל היהודי לכל אחד יש את התפקיד המיוחד שלו. ולכן הדגלים שייכים רק אצל עם ישראל.

וכמו שדייקו בעלי המוסר מלשון המסילת ישירים (פרק א') "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו" שלא כתב מה חובת האדם בעולם, אלא רמז שכל אדם יש לו חובה אישית שלצורך מילואה הושם בעולם מסוים, בזמן מסוים.

על הפסוק במגילת אסתר הנאמר על מרדכי "איש יהודי" דורשים חז"ל במדרש "איש יחידי". מהותו של כל יהודי היא היותו איש יחיד. יש לו תפקיד המיוחד אך ורק לו, ויש לו גם נסיונות המיוחדים רק לו.

מסופר על הרה"ק רבי אהרן מבעלזא ז"ע, שהיה שם דגש חזק מאד על הידור במצוות, ובפרט במצוות נר חנוכה. הוא היה מגלגל את הפתילות לחנוכה במשך שעות, מכוון כוונות שונות בשעת מעשה, וההדלקה ארכה לו כמה שעות. פעם אחת ציוה האדמו"ר לחסידיו: לכו אל ביתו של רבי חיים שמואלביץ צוק"ל, ראש ישיבת מיר, לראות כיצד הוא מדליק נרות חנוכה. משהגיעו החסידים אל ביתו של רבי חיים, גילו הנהגה שונה לחלוטין: ר

אחד מהסמלים הבולטים ביותר כיום שיש לכל מדינה הוא הדגל. הדגלים הקדומים ביותר בעולם היו של בני-ישראל ועליהם מסופר בפרשת השבוע (ב', ב'): "אִישׁ יַעַל דָּגְלוֹ בְּאֶתֶת לְבֵית אָבִתָּם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

הדגלים היו עשויים מפיסת בד שהייתה צבועה בצבעי השבט, וכן נרקם עליה תמונה מסויימת שסימלה את אותו השבט. צבע הדגל תאם לצבע אבן החושן של כל שבט והתמונה נקבעה בהתאם למאורעות או לברכה שבירך יעקב אבינו את בניו לפני מותו. המדרש (מדרש רבה, ב', ז) מתאר בפרוטרוט כיצד נראו הדגלים.

להלן אבני החושן, הצבע (או הצבעים) והסמל של כל שבט:

ראובן: האבן אודם, צבע הדגל אדום ועליו נרקם ציור של דודאים לסמל את הדודאים אותם קטף ראובן לאימו.

שמעון: האבן פטדה, צבע הדגל ירוק, הסימול היה העיר שכם, זכר לנקמת שמעון ביושבי העיר שכם על שאיפשרו את אונס אחותו דינה.

לוי: האבן ברקת, הדגל הורכב משלושה צבעים: לבן, שחור ואדום. הסמל היה ציור של החושן, בהתאם לעבודת שבט לוי בבית המקדש.

יהודה: האבן נופך, צבע הדגל תכלת כצבע רקיע השמיים. הסמל שנירקם על הדגל היה אריה, רמז לברכה שבירך אותו אביו יעקב לפני מותו "גור אריה יהודה".

יששכר: האבן ספיר, צבע הדגל אפור והסמל היה שמש וירח. הדבר בא לסמל את ידענותם של בני השבט, עליהם נאמר שהם יודעים כיצד לחשב את חשבונות השמיים ולקבוע בהתאם את לוחות השנה העבריים.

זבולון: האבן יהלום, צבע הדגל לבן ועליו רקומה ספינה, כמו שנאמר: "זבולון לחוף ימים ישכון". שבט זבולון היה מפליג בספינות כדי לרכוש ולמכור סחורה.

דן: האבן לשם, הצבע דמה לצבע הספיר (אם כי לא ברור האם האבן אותה אנו מכנים ספיר כיום זהה לספיר של ימי קדם) ועליו היה רקום ציור של נחש, כמו שבירך אותו אביו יעקב לפני פטירתו: יהי דן נחש עלי דרך.

גד: האבן שבו, צבע הדגל היה ערבוש של שחור ולבן ועליו רקום מחנה של גדוד צבא, כברכת יעקב "גד גדוד יגודנו".

נפתלי: האבן אחלמה, צבע הדגל היה אדום כיון ועליו מצוירת איילה על שם הפסוק "נפתלי איילה שלוחה".

אשר: האבן תרשיש, צבע הדגל לא מוזכר בפירוש במדרש אך הוא מוגדר כ'אבן יקרה שמתקשטים בה הנשים', ועליו ציור של עץ זית שכן שטחו של ארץ ישראל התברך בעצי זיתים ובשמן.

יוסף: האבן שוהם, צבע הדגל היה שחור. הדגל הופק עם שני סימולים: סימול של ראם לבני מנשה, וסימול של שור לבני אפרים.

ז"ים ישב ולמד עם חברותא עד לרגע האחרון שלפני ההזדלקה, אך קם, בירך על ההדלקה, הדליק נרות, ומיד חזר ללימוד התורה. מאוכזבים שבו החסידים אל האדמו"ר ואמרו שלא היה מה לראות שם. השיב האדמו"ר: בדיק לכן שלחתי אתכם! רציתי שתראו שיש דרכים נוספות בעבודת ה'.

ישראל ראשי תיבות: "יש ששים ריבוא אותיות לתורה". כלומר כל יהודי הוא כנגד אות בספר תורה, וכמו שכל אות נקראת בצורה אחרת, כך כל יהודי יש לו את התפקיד המיוחד לו.

הלל הזקן אומר: "הוא היה אומר, אם אין אני לי מי לי" (אבות א, יד).

לכאורה זה נראה גאוה, אך לא! מהו פירוש אם אין אני לי מי לי? "אם אין אני לי" – אם אני לא אעשה את התפקיד שלי, התפקיד שלמענו ירדתי לעולם הזה, "מי לי" – מי יוכל לעשות זאת במקומי? לכל אדם ובכל רגע יש תפקיד ייחודי. תפקיד זה לא יוכל להתבצע על ידו ברגע הבא, וכמו כן הוא לא יוכל להתבצע ברגע זה על ידי אדם אחר.

אומר ה"בית אהרן" ז"ל: ע: אם יהודי אחר היה יכול למלא את התפקיד שלי לא הייתי פה.

אם ביום אחר אפשר לעשות את שעלי לעשות ביום זה, לא היה אותו יום נברא.

אם אני פה בעולם הזה, סימן שיש לי תפקיד למלא לפי היעוד הפרטי שלי שה' יעד עבורי ושאיף אחד אחר לא יוכל למלא אותו.

וכן שנו רבותינו במסכת אבות (ד, ג): "אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה". ופירשו בספרים הקדושים: "אין לך אדם שאין לו שעה" – לכל רגע ורגע יש תפקיד מיוחד לאדם, ואין לך שעה שאין לה יעוד המיוחד לה – ערך של זמן של יהודי...

"ואין לך אדם שאין לו מקום" – אין מקום שאדם נמצא בו ואינו יכול למצוא את תפקידו. כל אדם מגיע למקום שלו, בהתאם לתפקיד שעליו למלא בו באותה שעה (מהר"ל נצח ישראל פ"ח, תניא באגרת הקדש ועוד).

מצינו בחז"ל (פסיקתא רבתי פ' כ"ה ד"ה עשר) וז"ל: "נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסים לשמוע קולו, פעם אחת לא עלה והעידו עליו אותם העדים בני בליעל ונאבד מן העולם. מי גרם לו? על שלא עלה לירושלים בראיה לכבוד את ה' ממה שחננו. עכ"ל.

ולכאורה תמוה מאוד וכי בגלל עוון זה שהיה בידי נבות הזירעאלי שלא עלה פעם אחת לרגל ולא רצה לשורר בקולו וכי ע"ז מגיע עונש מות?

ושמעתי בשם הגרש"ז אורבאך צוק"ל לבאר שמאחר וזה היה התפקיד המיוחד שלו בעולם שבשביל כך ניתן לו קול ערב במיוחד כמו שמובא במדרש (ילקוט שמעוני מלכים א', כא): נבות הזירעאלי היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסין לשמוע את קולו ועל ידי כך היה מקרב בני אדם למצוות עליה לרגל. ממילא כשלא ביצע זאת שוב לא היה לו זכות קיום כי לכל אדם ואדם בבריאה יש את התפקיד המיוחד לו.

הגמ' בחגיגה (ה): אומרת, שלושה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ועל מי שא"א לו לעסוק בתורה ועוסק וכבר הק' שם המהרש"א: מדוע בוכה הקב"ה על מי שא"א לו לעסוק ועוסק הלא אדרבה יש לשמוח ע"ז?

ובספר לב שלום (פר' ויגש) הביא הגר"ש שבדרון צ"ל מה שביאר ע"ז אביו ר' יצחק צ"ל, שכל אדם צריך למצוא את כוחותיו לפי התכונות שלו, יש מי שראשו ראוי לעסוק בעיון לחדש ולפרוק ובעצלותו אומר לנפשו לי מתאים ללמוד בקיאות, וכך מכלה לריק את שנותיו. ויש להיפך שלפי כשרונותיו מתאים יותר להשיג את התורה דרך ידיעות רבות ובסוף יוכל גם להתעמק, אולם רוצה בכ"ז להיות כמו חבריו שלומדים כבר בעיון גדול ועי"ז אינו רואה ברכה בעמלו, ועל שניהם הקב"ה בוכה, גם על מי שא"א לו לעסוק בתורה היינו בעיון ועוסק שלא כפי טבעו כי אז אינו ממצה את כוחותיו וישאר לבסוף ריקן מתורה רח"ל.

בזה יש לבאר את דברי הגמרא במגילה (ו.) "אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון", ולכאורה כיצד ריקנים יכולים להיות מלאים, הריקנים הם או מלאים?

אלא יכול להיות אדם שהוא מלא במצוות מקיים מצוות רבות, אבל את המצוות הנצרכות לו שעל פי תפקידו הוא לא מקיים, ולכן מצד אחד הוא נקרא "מלא" כי אכן הוא קיים מצוות רבות,

אבל למעשה הוא "ריק" כי את המצוות שהוא היה צריך לקיים בתפקידו המיוחד לו בעולם, הוא לא קיים.

וספרתם לכם – ספירה אישית

ישנו דין מיוחד במצוות ספירת העומר שאינו קיים בשאר המצוות, והוא בעניין הספירה, שבכל המצוות יכול אדם לצאת ידי חובתו מאחר המברך (בתנאי שהשומע מתכוין לצאת בברכת השני, והמברך מכוין להוציא את השומע), ואילו בספירת העומר יש אומרים שהדין הוא שחייב כל אדם לספור לעצמו, ואינו יוצא ידי חובתו מספירתו של אחר גם אם הוא מתכוין להוציא והשומע מתכוין לצאת. וז"ל הגמרא (מנחות סה:): "תנו רבנן, 'וספרתם לכם', שתהא ספירה לכל אחד ואחד. וכתב רש"י (שם) וז"ל: "שכל אחד חייב לספור". גם התוספות (שם ד"ה וספרתם) כותבים, וז"ל: "גבי יובל כתיב (ויקרא כ"ה) וספרת לך דאבית דין קאמר להו רחמנא ושמא בית דין סופרין ומברכין כמו שאנו מברכין על ספירת העומר.

הרי שרש"י ותוספות הסיכמו בדעה אחת שכל אדם חייב לברך ולספור לעצמו, ואינו יוצא בה ידי חובה מספירתו של אחר.

האחרונים (הובא במשנה ברורה, סימן תפ"ט סק"ה, ובביאור הלכה שם) נחלקו בשאלה האם ניתן לצאת ידי חובת ספירת עומר בשמיעה מאדם אחר: דעת הלבוש והחק יעקב הינה שאי אפשר לצאת ידי חובה על ידי דין שומע כעונה, ואילו הפרי חדש סבור שספירת העומר הינה ככל מצוות שבדיבור, בהם ניתן לצאת על ידי שמיעה מאחר.

אבל מדוע יש דין מיוחד בספירת העומר שעל כל יחיד ויחיד לספור בפני עצמו?

ונראה לבאר על פי מעשה שהיה בשנת ה-תש"ד. הימים ימי אסון וצרה לישראל. העולם שרוי במערבולת של דם ותימרות עשן, אירופה עולה בלהבות. כאן בארץ ישראל המצוקה בשיאה, התמיכות מרחבי העולם להיכלי התורה בישוב היהודי כמעט ופסקו. לרגל המצב התכנסו גדולי ישראל בבית הכנסת 'זיכרון משה' שבירושלים. הוזמנו כל מי שהיה מעט 'בעל יכולת' במושגים של אותם ימים, אולם בית המדרש התמלא מפה לפה, גדולי ישראל זעקו מדם ליבם, ובעיניים דומעות הם הבהירו שהתורה בסכנה, אם ח"ו לא יהיו לומדי תורה, לא יהיה המשך לכלל ישראל. התחושה באולם הייתה קשה מאוד.

בבימת הכבוד ישב אורח כבוד ורם המעלה, הלא הוא הרב מפונביז' הגר"ש כהנמן צוק"ל שזה עתה עלה לארץ בנסי ניסים, בהותירו אחריו את משפחתו וקהילתו שנעקדו בשואת אירופה ה"ד. הכל המתינו לדברי הרב אשר נודע כאחד הנואמים הדגולים שקמו לעם היהודי. והנה קם הרב, ולמרב הפליאה בת שחוק על שפתיו, וכה היו דבריו: "ידידי אהובי, שומע אני כאן קולות על התורה הנמצאת בסכנה ח"ו. מורי ורבותי, רצוני להזכירכם, התורה איננה בסכנה, כי הלא הבטיח לנו הקב"ה בסוף ספר דברים: "כי לא תשכח מפי זרעו", התורה לעולם לא תשכח, תמיד באיזה מקום בעולם התורה ילמדו תורה ע"י עם ישראל, כך שאין כלל סכנה לקיום התורה. אולם רבותי, אתם הניצבים פה כעת ברי מזל הנכם, זכיתם לרווח גדול, נקלעתם להזדמנות בה נדרשת עזרתכם להקמתה של תורה כאן בארץ ישראל, אוצו רוצו ואל תפסידו את המציאה... כי אם לא אתם, יהיו אחרים שיזכו ואתם תפסידו!". אנחת רווחה פשתה באולם, המתח התפוגג, הלבבות נפתחו, וגם הכיסים... [מתוך "שלמה משנתו].

לפי זה יש לבאר, ספירת העומר מהותה הכנה וצפייה למתן תורה כדברי החינוך (מצוה ש"ו) באה התורה ומצוה כי ספירת העומר תהיה אישית לכל יהודי ויהודי, ללמד, כי התורה איננה צריכה אותך, על התורה יש הבטחה שלעולם לא תשכח מפי זרעו, תמיד יהיו לומדי תורה בעולם, השאלה היא אם אתה תזכה להיות מלומדיה, האם תזכה להיות מברי המזל של "לומדי התורה" לכן הספירה היא איננה משהו כללי עבור כלל ישראל אלא משהו פרטי לכל יהודי ויהודי שרוצה ומשתוקק להיות חלק מלומדי התורה.

יהושע בן גמלא

הגמרא (יומא יח. יבמות סא.) אמר רב אסי: תרקבא דדינרי עיילא ליה מרתא בת בייתוס לינאי מלכא על דאוקמיה ליהושע בן גמלא בכהני רברבי. וכתב רש"י: מרתא בת בייתוס - אלמנה עשירה היתה, וקידשה יהושע בן גמלא, ונתנה ממון לינאי המלך ומינהו להיות כהן גדול. ואומר על כך רבי יוסף: "קטיר קחזינא הכא" מסביר רש"י: קשר של רשעים אני רואה כאן שלא היה ראוי לכך

אלא שנתן ממון ומינוהו (עיי' שו"ת יביע אומר ח"ז חו"מ סימן א' שדן לגבי זמניו בו מינוי הדיינים נעשה על ידי ועדת מינויים ופעמים שיש דיינים טובים מהם, אם הדבר ראוי או לא).

ונתקשו הראשונים, שמדברי חז"ל הללו מתבאר כי יהושע בן גמלא לא היה צדיק, שהרי אמרו עליו שקשר קשר להיות כהן גדול, ומאיך במסכת בבא בתרא (כא.) מובא: אמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל. שבתחילה, מי שיש לו אב, מלמדו תורה, מי שאין לו אב, לא היה למד תורה... התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים... ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו מי שאין לו אב, לא היה עולה ולמד. התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז, ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא, עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע. (וכך נפסק להלכה ברמב"ם פ"ב מהלכות תלמוד תורה ה"א. ובשו"ע י"ד סימן רמ"ה סעיף ז'). ואם כן משמע שהיה כשר.

התוספות (במסכת בבא בתרא) כתבו, שהיה צדיק גמור אלא שהיו אחרים חשובים יותר ממנו לכהונה גדולה ולכן לא היה עליו להתמנות ולהיות כהן גדול. (וכ"כ התוספות ישנים יומא יח. ובתוספות ישנים ביבמות תירוצו תירוצו אחר, שהיו שני יהושע בן גמלא האחד צדיק והשני שנתמנה לכהונה ולא היה ראוי לה).

בריטב"א ביומא הוסיף תירוץ נוסף, בתחילה יהושע בן גמלא לא היה כשר ורק אחר כך הכשיר את עצמו.

ונראה ללכת בדרכו של הריטב"א ונבאר מה גרם לשינוי אצל יהושע בן גמלא. וזאת בהקדם דברי הגמרא בשבת (קלח:): תנו רבנן: כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה אמרו, עתידה תורה שתשתכח מישראל, וכו'. תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר: חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר (וילך ל"א, כ"א) "כי לא תשכח מפי זרעו", אלא מה אני מקיים (עמוס ח', י"ב) "ישוטטו לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצְאוּ"? שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד. ע"כ.

ונראה לבאר, רבינו בכך ביבנה ראו ברוח קודשם, מכיון "כי מציון תצא תורה" (ישעיה ב', ג') והשפע של התורה יורד לעולם על ידי בית המקדש, ממילא על ידי חורבן בית המקדש תתמעט התורה עד כדי שכחתה.

אולם בא רבי שמעון בר יוחאי ואומר כי לא תשכח התורה, כי רבי שמעון בר יוחאי מעלתו היתה "קדש הקדשים", וכדברי הזוה"ק (פרשת בא דף לח.) "את פני האדון ה' – דא רבי שמעון בר יוחאי". כלומר, שהוא בבחינת בית המקדש, וכל המעלות הקיימות בבית המקדש קיימות אצל רבי שמעון בר יוחאי, וזאת גם לאחר חורבן בית המקדש, ולכן אין סיבה לשכחת התורה.

עוד יש להוסיף בזה, מובא במדרש (בר"ר סה, כב): יוסף משיאתא, בשעה שבקשו שונאים להיכנס להר הבית אמרו, יכנס מהם ובהם תחילה. אמרין ליה: עול ומה דאת מפיק דידך (-היכנס וכל מה שאתה מוציא יהא שלך). נכנס והוציא מנורה של זהב. אמרו לו: אין דרכו של הדיוס להשתמש בזו, אלא עול זמן תנינות ומה דאת מפיק דידך (- היכנס שוב וכל מה שאתה מוציא יהיה שלך). ולא קיבל עליו. אמר רבי פינחס: נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו. אמר: לא דיי שהכעסתי לאלהי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה. מה עשו לו? נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו, היה מצווח ואומר: 'ווי אוי אוי שהכעסתי לבוראי'.

והקשה על כך הרב מפונוביז' זצ"ל: איך יתכן שרשע גמור כיוסף משיאתא חזר בתשובה בשעה אחת? אלא ע"י שנכנס לבית המקדש, קדושת המקום חוללה מהפכה עצומה בנפשו, עד שהביאה אותו להיפך לצדיק שמסכים למות ולא לעבור על רצון בוראו.

על פי סוד זה כי חורבן בית המקדש הוא המביא לשכחת התורה. יש לומר כי יהושע בן גמלא בתחילה היה 'אינו הגון', אולם כשנכנס ככה גדול אל קדש הקדשים, זכה לקבל מקדושת המקום (וכיוסף משיאתא) וזכה לסגולת המקום שלא תשתכח התורה, ולכן משמים זיכו אותו שהוא זה שיתקן את תקנת תלמודי התורה שיביאו לידי שלא תשתכח תורה מישראל.

שמואל הקטן

הגמרא בברכות (כח:): מביאה: תנו רבנן שמעון הפקולי (רש"י פירש שנקרא כן בגלל שהיה מוכר פקולי צמר גפן. ובסדר הדורות הביא בשם הערוך שהיה מוכר אניצי פשתן. ועיי' זוהר חדש רות מב. בענין רבי נחום הפקולי) הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר

ביבנה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לנתק ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותיקנה (יש לציין לדברי שו"ת מהרלב"ח - רבי לוי בן חביב - סימן קמ"ז שכתב, ששמואל הקטן היה בימי רבן גמליאל הזקן והביא את דברי הראב"ד בסדר הקבלה שכתב ששמואל הקטן היה בימי רבן גמליאל דיבנה נכדו של רבן גמליאל הזקן. אך המהרלב"ח דחה את דבריו שאין לומר כן, ומה שאמרו ששמואל תיקן ברכת המינים לפני רבן גמליאל ביבנה הכוונה שאף בימי רבן גמליאל הזקן היו יושבים פעמים ביבנה ודניו דיניהם. ועיי' בהגהות העיב"ץ עמ"ס סנהדרין יא. שכתב שצריך לומר כי היו שני שמואל הקטן. יע"ש).

וכך כתב הרמב"ם (הלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ב ה"א): בימי רבן גמליאל רבו האפיקורוסין בישראל והיו מצירים לישורין ומסיתין אותן לשוב מאחרי השם, וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם, עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם לאבד האפיקורוסין וקבע אותה בתפילה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל, נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות. ע"כ.

וביאר בלחם משנה, דמכיון ששמואל הקטן סידר הברכה לפני רבן גמליאל, לכן כתב הרמב"ם שברכה זו נתקנה על ידי רבן גמליאל ובית דינו.

על שאלת רבן גמליאל קשה: וכי לא מצא בין כל חכמי דורו אף אחד שמסוגל לתקן את הברכה מלבד שמואל הקטן?! מהו הקושי האדיר שבתיקון הברכה?

הפני יהושע מבאר: "נראה מבואר, שכל ברכות התפילות מיוסדים על אדני פז במספר התיבות ואותיות, כמבואר בטור או"ח (סימן קיג), מלבד מה שיש בהם סוד מופלא. דאי לא תימא הכי, מה זה שאמר רבן גמליאל כלום יש אדם שיודע לתקן, דהא אפילו נשי דידן נמי יכולין לתקן כן, כיון שאינן אלא ענייני קללות השייך להתפלל על הצדוקים... על כרחך כדפרישית, שמספר התיבות ואותיות מצד עצמותם ומהסוד שבהם יכולין לעשות רושם למעלה עד כדי שיתקיים המכוון באותה ברכה.

כמו כן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן י"א) ובספר טוב עין (סימן י"ח אות ל"ה) כתב, לכאורה יפלא על רבן גמליאל שאמר, כלום יש בכך מיש יכול לתקן ברכה וכו', ומהחכמה היא זו לתקן דברות שתיים בלשון הקודש, אלא שבהיות שבכל אות ואות מן הברכות סוד שתו ביחוד וזיווג המידות העליונות בעליית העולמות ברזין עילאין במפקד התיבות, דברים שעומדים ברומו של עולם וכו'. ולכן הוצרכו לתיקונו של אדם גדול ורם המעלה בעל רוח הקודש. עיי"ש. וכ"כ בקיצור בעיון יעקב (ברכות כח:).

ובשו"ת קול מבשר (לגאון רבי משולם ראטה זצ"ל נפטר בשנת תשכ"ג בבני ברק, ח"ב סימן ז') כתב לפרש, שלפי שברכה זו כולה מלאה בקללות נמרצות על אויבנו ואויבי ה', לפיכך היא צריכה כוונה יתירה ומחשבת טהורה שלא תהא מעורבת בשום פנייה צדדית לצורך עצמנו רק הכל לשם שמים, ודרוש לזה שהאיש המתקן והמסדר את הברכה הזאת, יתן את רוחו עליה, הן שידקדק בשמירת הביטויים הנכונים ומתאימים לכוונה זו והן שאנו המתפללים דעתנו הקצרה סומכת על הכוונה שלו כמו שכתבו הקדמונים, ולכן בחרו את שמואל הקטן שנודע במאמרו במסכת אבות (פרק ד' משנה ט"ו): "שמואל הקטן אומר (משלי כ"ד, י"ז) בְּנִפְלֵ אוֹיְבֶיךָ אֶל תִּשְׁמַח וּבְכַשְׁלוֹ אֶל יָגֵל לְבָבְךָ, פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו וְהִשִּׁיב מִעֲלָיו אָפוֹ. ופירושו שם הרמב"ם ורש"י ורבינו יונה והר"ע מברטנורא, אע"פ ששלמה המלך אמר זאת הצוואה אבל שמואל הקטן היה רגיל להוכיח בזאת המידה ולהזהיר מזאת העבירה, ולכן היה ראוי הוא לתקן ברכה זו. עיי"ש.

ועל פי דרכו יש לומר, כי המקלל את חברו, מזיק גם לעצמו, כדברי הגמרא בסנהדרין (מט:): "תהא לוטא ואל תהא לאטה", ופירש רש"י: "נוח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים, לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל". וכפי שהזהיר בספר חסידים (סימן ע"ו): "אל תקלל שום אדם, כי פעמים רבות הקללות חוזרות וחלות כולן על ראשו ועל זרעו, שכן מצינו שכל הקללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו" (כמבואר בסוגיא בסנהדרין, שם).

ובביאור הדברים כתב החיד"א בפירושו ברית עולם לספר חסידים: "כשאדם מקלל נותן כח לסטרא אחרא לפעול אותן הקללות, ומוכרח שיתקיימו. וכאשר המקולל ראוי לכך, יתקיימו בו. ואם אין בו עוון והוא קללת חנם, שאינו מן הדין שיתקיימו בו, חוזרות הקללות למקלל ויתקיימו בו".

וכך כתב הפלא יועץ (ערך קללה): "קללה היא רעה חולה למקלל ולמקולל, שאם היא קללת חנם בלי אשמה, תחזור למקומה. ואם יתקיימו הקללות, הרי הוא עתיד ליתן את הדין שגורם שחברו יענש".

לפי זה יש לומר כאשר המקלל הוא בעל ענוה ומקטין את עצמו, אזי גם הקללות רוצות לחזור עליו אינן יכולות, כיון שמקטין עצמו אינו נראה להם. לכך נבחר שמואל הקטן ואמרו בירושלמי (סוטה פ"ט ה"ג) שנקרא "שמואל הקטן" לפי שהיה מקטין את עצמו.

וכן מסופר במסכת סנהדרין (י:) על רבן גמליאל שהזמין שבעה אנשים לעליית הגג בכדי לעבר את השנה והגיעו שמונה, אמר רבן גמליאל: מי שעלה שלא ברשות, ירד! אמר שמואל הקטן: "אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה (כיצד מעברים את השנה) הוצרכת". אמר לו רבן גמליאל: שב בני, שב. ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך. מוסיפה הגמרא ואומרת שאין זה שמואל הקטן שעלה ללא רשות אלא אדם אחר, ושמואל הקטן אמר זאת כדי לא לבייש את אותו אדם.

בהמשך (יא.) מספרת הגמרא: "פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה, ונתנה עליהם בת קול מן השמים: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכונה, אלא שאין דורו זכאי לכך - נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן. וכשמת אמרו עליו: הוי חסיד, הוי עניו, תלמידו של הלל".

לכך נבחר שמואל הקטן לתקן ברכת "ולמלשינים" שיש בה קללות על אויבי ישראל ואויבי ה', כיון שמקטין את עצמו, לא יפגעו בו הקללות.

סגולת הרקיקה

באבות דרבי נתן (פרק ט"ז סוף הלכה ב') מסופר על נסיון קשה שנתנסה רבי עקיבא וכך מובא שם: 'אל תתמה על רבי צדוק שהרי רבי עקיבא גדול ממנו, כשהלך לארץ אוכילו קורצא אצל שלטון אחד ושיגר לו שתי נשים יפות רחצום וסכום וקשטום ככלות חתנים והיו מתנפלות עליו כל הלילה, זאת אומרת חזור אצלי וזאת אומרת חזור אצלי, והיה יושב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהן. הלכו להן והקבילו פני השלטון ואמרו לו: שוה לנו מות משתתננו לאיש הזה. שלח וקרא לו אמר לו: מפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושים לנשים? לא יפות המה? לא בנות אדם כמותך הן? מי שברא אותך לא ברא אותם? אמר לו: מה אעשה ריחן בא עלי מבשר נבלות וטרפות ושרצים.

וכיוצא בזה היה לו לרבי עקיבא עם אשתו של טורונסורופוס הרשע כמבואר בנדרים (ג:), ובפירוש המיוחס לרש"י כתב, אשתו של טורונסורופוס אמרה אני אפתנו ואכשילהו לרבי עקיבא באה אצלו וגילתה שוקה כנגדו ורקק רבי עקיבא וכו'.

הרי לנו כי על ידי רקיקה יכול להינצל מחטא עריות. וכך כתב החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ק' אות ל"ט) וז"ל: ראיתי בכתבי גורי האר"י ז"ל, שאם ראה איזו אשה לאונסו ירוק וניצול מהרהורים. ואפשר לומר, כי הנה בהרהורים פוגם במחשבה שרומז יו"ד ולזה לא לידי קרי, כלומר שאותיות קר שהם משקר הרומז לסט"א היה לה אחיזה בצד מה במחשבה שהיא יו"ד ח"ו לפי מדרגת נפשו. וכשהוא ר"ק משליך אותיות ק"ר והי"ד נשארת עמו ולא יראה קרי. ואפשר שזה טעם למה שרק רבי עקיבא כשבאה אליו אשתו של טורונסורופוס כמו שכתבתי בענייני בקונטרס פתח עינים בנדרים על דף ק' ע"ב בס"ד ע"ש. עכ"ל.

וצריך להבין מה ענין ברקיקה שעל ידי זה ניצל מהעבירה?

ונראה לבאר בהקדם יסוד גדול שמלמדים אותנו הספרים הקדושים מה מוטל על האדם לעשות כאשר נכנסת בו מחשבה רעה או תאוה רעה, וכמו שכתב בספה"ק מאור עיניים (יומא לה:): וז"ל: המחשבות הבאים לאדם שידמה בעיניו למניעה וטרדה וכו', הכל הוא שלוח אצלו מאתו יתברך לקרבו אצלו וכו', כי באמת הוא פתח שיכנס אל הבהירות, ואם היה האדם עושה כן בשעה שבאה לידו עבירה, או שחשב בשום עבירה או חשבה רעה, יכול לבוא למדרגת רוח הקודש. עכ"ל.

וכך כתב בספה"ק נתיב מצוותיך (נתיב היחוד שבי' ו' אות ג') וז"ל: וכשבא לו איזה התלהטות מידה נפולה, יאמין באמונה שלימה כי גם שם יחודו יתברך, וזה שנראה 'רע' בא להעלותו ל'טוב' אמיתי לאהבת ה' יתברך, כי כמו שעומד ב'רע', אם יעמוד בנסיון ולא ימשיך אחר הרע את נפשו, יתעלה נפשו למדרגת 'רוח הקודש' ברגע אחד, להטוב שבו, כמו שידוע מכמה מעשיות הובא בקדמונים. עכ"ל.

הרי לנו כי אפילו בזמן שבא אל האדם נסיונות קשים בענייני קדושה, טמון בתוכם אלופו של עולם רק שהוא מוסתר בכל מיני לבושים וכיסויים כדי לנסות אותו, ומוטל על האדם להסיר את

הלבוש ולהכיר שזהו לבוש אור ה' יתברך, ועל ידי זה מגלה האור הטמון הנסיון, ומסתלק הנסיון.

והנה בספה"ק שפת אמת (פרשת בהר, תרל"ב) כותב כי ענין הרקיקה היא להוציא החוצה החלק הפנימי שבאדם. ייעו"ש. כך רבי עקיבא כאשר רקק רמז בזה להסתכל על הפנימיות שבנסיון, שאינו אלא מאיתו יתברך ובזה התגבר על הנסיון.

ולכן גם בעת ניסיונות קשים הן ברוחניות והן בגשמיות אין לאדם ליפול לידי יאוש, כי צריך להכיר שהכל מאיתו יתברך ועל ידי הכרה זו, ברגע יכול הנסיון להיעלם ולהסתלק ותבוא לו הישועה. וכמאמר הכתוב (מלאכי ג', א') 'וּפְתָאֵם יְבֹא אֶל הַיְכָלוֹ הָאֲדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים'.

וכתב בספה"ק כתם אופיר להרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמרנא זי"ע (בהקדמה שניה): כמו שידוע, כי כמה פעמים אדם בצער וחשכות ועצבות והסתרות פנים, עד כמעט שהוא אבוד ונאבד בעיני עצמו, ומאמין באמונה שלימה שאלופו של עולם בכל תנועה וכו', ואז ברגע 'פתאום יבוא אדון אל היכלו', ויאיר עליו אור מופלא בחיות אלהות, עד שתתבטל ממנו כל המידות, ובא למעלה מן המידות בתענוג מופלא. כמו שאמר דודי מרן הקדוש (רבי צבי מזידיטשוב): 'היתה תהו ובהו וחושך' (בראשית א', ב') וברגע ישועת ה' בהרף עין, 'יהי אור והיה אור'. ע"כ.

אביי מתקן חטאו של קין

הגמרא בברכות (ל:) אומרת: אביי הוה יתיב קמיה דרבה, חזייה דהוה קא בדח טובא (רש"י: יתור מדאי, ונראה כפורק עול), אמר 'וגילו ברעדה' כתיב? אמר ליה אנא תפילין מנחנא. (רש"י: והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי).

וצריך להבין מהי סיבת שמחתו של אביי בהנחת תפילין?

כתב בשער הגלגולים (סוף הקדמה לד דף לז ע"ב) וז"ל: בכל אלו שזכרנו שהם משרש קין אין בהם מי שיהיה נפשו רוחו ונשמתו שלשתם משרש קין אלא אביי, וזה הוא ענין גדול שזכה שלא יהיה בו ערוב אתר, אלא כל חלקיו משורש אחד ושלשתם משורש קין, אשר שם הוא סוד נפשות הגרים, ולכן היה בו כח ויכולת באביי לברוא אותם שלא על ידי פרישתו מן האשה כלל וכו'. ולפי שאביי כל חלקיו משרש קין לא היתה הלכה כמותו (חוץ מיע"ל קג"ם) לגבי רבא חבירו שהיה מן הבל וכו'. ע"כ.

נמצא כי אביי היה כולו שורשו מקין והיה צריך לתקן את חטאו של קין.

והנה מצינו בענינו של קין, כתוב בילקוט הראובני (פרשת בראשית) בשם מדרש הנעלם (פרשת בראשית מאמר קין והבל ושת): אמר רבי יהודה, קין בא בגסות הרוח והבל בנמיכות רוח דכתיב (תהילים נ"א, ט"ט) 'זבחי אלהים רוח נשברה', מה כתיב? 'וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעוה'. ע"כ.

ומובא במדרש (ויק"ר כא, ה): 'וּבְתַחֲבֹלוֹת עֲשֵׂה מִלְחָמָה' (משלי כ', ח), רבי נתן ורב אחא בשם רב סימון, אם עשית חבילות חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות חבילות של מצות, עינים רמות "והיו לטוטפות בין עיניך" וכו', שופכות דם וגו', "והיו לאות על ידך". עכ"ל.

הרי מבואר, שתפילין של ראש מכפרות על גסות הרוח ותפילין של יד מכפרות על דם נקי, וקין שפך דם נקי כפיים, דם אחיו הבל וכן נכשל בגסות הרוח. לכך אביי כשהיה מניח תפילין ומכפר על כל חטאו של קין, היה שמח.

קו השיעורים "להתענג בתענוגים"

שיעורי תורה בהלכה אגדה ופרשת השבוע.

0772618021

שלוחה 1: פרשיות השבוע.

שלוחה 2: מועדים באגדה ובהלכה.

שלוחה 3: תנאים ואמוראים.

שלוחה 4: הלכה.

שלוחה 5: ספר אהבת חסד נביא ועוד.